

**ЕКОЛОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

Є. М. Данкевич, д. е. н., декан факультету екології і права, професор кафедри екологічної безпеки та економіки природокористування, **О. В. Шегеда**, здобувач, **В. А. Олійник**, аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Проаналізовано стан використання сільськогосподарських земель та дотримання договірних зобов'язань інвесторами в умовах Полісся Житомирщини.

Охарактеризовано загальні підходи щодо ефективності використання земельних ресурсів при консолідації земельних масивів. Розроблені пропозиції запровадження раціонального землекористування в умовах глобалізації.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки аграрного сектора об'єктивно вимагає переходу на інтенсивні методи господарювання із широким використанням засобів хімізації і проведенням меліорації земель. Однак використовуються ці методи однобічно, лише для отримання економічних результатів, а тому завдають шкоди довкіллю, що призводять до антропогенних руйнівних наслідків: деградації ґрунту, зниження його родючості і, як наслідок, до погіршення якості продукції і стану навколишнього середовища. За таких умов суперечності, які виникли між економічною доцільністю та екологічною безпекою, потребують перегляду техногенної концепції розвитку аграрного сектора економіки.

Внаслідок нераціонального й науково необґрунтованого ведення сільськогосподарського виробництва в аграрному секторі економіки України на протязі багатьох років постійно збільшувався деструктивний вплив на природне середовище. У результаті цього виникла нагальна необхідність перегляду існуючих традиційних принципів господарювання та впровадження альтернативних методів господарської діяльності. Тому як вектор вирішення екологічних проблем, що склалися, пропонується господарювання на засадах сталого розвитку, закладених на Міжнародній конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро в 1992 р., де був прийнятий "Порядок денний на XXI століття". Згідно з ним збалансований розвиток аграрного сектора повинен включати інтереси трьох сфер: економічної, соціальної та екологічної.

Характерними тенденціями останнього часу є екстенсивний метод ведення сільського господарства, збільшення залучення земель до обробітку, недосконалі техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, нехтування науково-обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, недосконала система використання і внесення мінеральних добрив та невиконання природоохоронних заходів.

В умовах зростаючого попиту на продукти харчування у світі і глобалізації аграрних ринків в сільському господарстві України, розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі агрохолдингів, проте останні не завжди дотримуються науково-обґрунтованих норм ведення господарської діяльності, із-за чого завдається значний вплив на навколишнє середовище. Постає необхідність забезпечення раціонального використання та охорони земель на основі його екологізації, захисту ґрунтів від деградації, як складової навколишнього природного середовища, збереження та відтворення їх родючості.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення екологічних та економічних аспектів сталого розвитку землекористування.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії, а також надбання аграрної науки з проблем становлення нових форм господарювання в сільськогосподарському виробництві. В ході дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний – при формулюванні висновків; аналізу і синтезу – при вивченні показників ефективності діяльності інтегрованих структур у сільському господарстві; монографічний – при дослідженні сучасного стану діяльності сільськогосподарських підприємств Житомирської області.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 70-80-х років минулого сторіччя на Поліссі, як і в цілому по Україні, широко запроваджувалися індустріальні методи ведення сільського господарства, що забезпечило значне зростання обсягів виробництва продукції. Однак така індустріалізація аграрного сектору супроводжувалася посиленням антропогенного тиску на довкілля, вичерпанням природних ресурсів, зниженням родючості ґрунтів, зникненням малих річок, забрудненням навколишнього середовища токсичними речовинами [1]. До цього додалися проблеми, пов'язані з Чорнобильською катастрофою.

Зазначені проблеми актуальні і для Полісся Житомирщини. На початок 2016 р. у сільському господарстві Житомирської області інвестиційною діяльністю займаються понад 110 підприємств, у тому числі 15 аграрних холдингів ведуть свою діяльність у п'яти районах. Серед найбільш потужних аграрних інвесторів області – ПСП “Агрофірма Світанок”, ТОВ “А.Т.К.”, ПАТ “ТАКО”, ТОВ “Укр Агро РТ”, ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “Укрзернопром”. Більше половини ріллі (55,5 %) по категорії сільгосп підприємств займають саме інвестори.

За підсумками 2015 р. всіма категоріями господарств Житомирської області вироблено валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р. на загальну суму 8140,2 млн грн. Проте, незважаючи на позитивні показники діяльності сільськогосподарських підприємств слід відмітити що у зв'язку із недотриманням науково обґрунтованих систем ведення господарської діяльності здійснюється надмірне навантаження на земельні ресурси [3].

В екологічному аспекті земля є головною ланкою всіх неземних біоценозів і біосфери планети в цілому. Якщо у промисловості, крім добувної, земля є лише просторовим базисом, то у сільському господарстві вона є головним засобом виробництва.

За останні роки погіршується екологічна ситуація, прогресують ерозійні процеси, які поширені на 105,0 тис. га сільськогосподарських угідь, що складає 3,5 % території Житомирської області і 6,5 % площ сільськогосподарських угідь. Протягом останніх років пройшла значна деградація довкілля, що призвело до активізації процесів водної ерозії, значних екологічних та економічних втрат і збитків. Рівень розораності угідь Полісся – понад 49 %, що є найвищим показником серед розвинутих європейських країн [5].

В сучасних умовах важливо звертати увагу на екологічну складову господарської діяльності. У процесі виробництва необхідно значну увагу приділяти збереженню родючості ґрунтів та підтриманні екологічного балансу в сільській місцевості. Проте, екологічна ефективність діяльності більшості сільськогосподарських підприємств в Житомирській області є незадовільною.

За наявності галузі тваринництва інтегровані господарства мають змогу вносити в ґрунт органічні добрива та збалансовувати виробничу структуру. Проте, не виконується повний комплекс робіт щодо догляду за рослинами, спостерігається тенденція зниження родючості ґрунтів, що в подальшому може призвести до втрати потенціалу земель сільськогосподарського призначення.

Прогресуючий розвиток перерахованих вище процесів в останні роки призводить до скорочення площ найбільш цінних ґрунтів, зменшення рівня родючості всього

грунтового покриву, значного зниження екологічних функцій ґрунтів, скорочення біорізноманітності. Намітилася негативна тенденція до підвищення кислотності сільськогосподарських угідь і зменшення поживних речовин в ґрунті, зокрема фосфору та калію. Причиною такого стану є невідповідність внесених мінеральних добрив із рекомендованими науково-обґрунтованими нормами, в кожному із названих підприємств відсутня галузь тваринництва, що зумовлює дефіцит органічних добрив. Поживні рештки, що заробляються в ґрунт не можуть компенсувати нестачі органіки, тим більше мали місце непоодинокі факти спалювання соломи.

Екстенсивне ведення господарювання, нераціональне використання земель та висока розораність угідь призвели до зниження родючості ґрунтів та їх деградації. За 50 років ґрунти Полісся України втратили майже 25 % гумусу. Зростання ж антропогенного навантаження у період реалізації політики екстенсифікації сільського господарства не стільки забезпечувало досягнення запланованих світових рівнів виробництва продукції, скільки знижувало родючість земель [7].

Мінеральних добрив за останні 10 років вносилося близько 37 % до потреби, що суттєво вплинуло на врожайність та якість вирощеної продукції. Через скорочення поголів'я тварин незадовільна ситуація склалася з внесенням органічних добрив під сільськогосподарські культури. Якщо така тенденція до зменшення гумусу в ґрунтах зберігатиметься і надалі, то в недалекому майбутньому Україна може опинитися на порозі гумусового голоду – великої екологічної катастрофи, і тоді вже ніякі агротехнічні, меліоративні, природоохоронні та організаційно-господарські заходи не зможуть відновити агротехнічний потенціал українського чорнозему.

Висновки. В умовах глобалізації та інтенсивного використання земельних ресурсів відбувається значне зниження вмісту у ґрунтах гумусу, що становить 0,5-0,6 т/га щорічно. За результатами агрохімічної паспортизації протягом останніх 20 р. вміст гумусу в ґрунтах зменшився на 0,5 %. За результатами восьмого туру агрохімічного обстеження сільськогосподарських угідь, низький і дуже низький вміст гумусу зафіксовано у 16,4 % обстежених площ. Накопичення гумусу у ґрунті є обов'язковою умовою відтворення та підвищення родючості ґрунтів.

У досліджуваному регіоні близько 25 тис. га сільськогосподарських земель необхідно трансформувати. Землі, які підлягають залуженню, можливо, не виключати з господарського обігу, а використовувати для формування кормової бази галузі тваринництва. При цьому, трансформація угідь має відбуватися протягом не менше 5 років, виходячи з існуючих характеристик природних об'єктів і дотримуючись науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності.

Літературні джерела:

1. Габор В. С. Формування механізму ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств / В. С. Габор // Інноваційна економіка.– 2012.– № 3.– С. 101–104.
2. Данкевич В. Є. Стан використання орендованих земель та дотримання договірних зобов'язань інвесторами / В. Є. Данкевич // Вісник ЖНАЕУ.– 2012.– № 2, т.2.– С. 19–26
3. Данкевич Є. Переваги і ризики над концентрації агропромислового виробництва та земельних ресурсів: економічний, екологічний та соціальний аспект [Електронний ресурс] / Є. Данкевич, В. Данкевич // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*.– 2016.– Vol. 2.– No. 3.– С. 60–74.– Режим доступу: www.are-journal.com.
4. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.
5. Рудик Р.І. Методичні рекомендації щодо оптимізації виробничої структури високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області / Р.І. Рудик,

Т.Ю. Приймачук, ..., Є. М. Данкевич [та ін.]; Ін-т сільського госп-ва Полісся НААН. – Житомир, 2016. – 97 с.

6. Скидан О. В. Інституціональні засади формування аграрної політики України: монографія / О. В. Скидан. – Житомир: Вид-во «Полісся», 2010. – 308 с.

7. Dankevych Y. Ecologically certified agricultural production management system development [Electronic resource] / Y. Dankevych, V. Dankevych, O. Chaikin // Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal. – 2016. – Vol. 2. – No. 4. – pp. 5–16. – Mode of access : www.arejournal.com.